

**NÅR
NATUREN
SLÅR
FRA
SIG**

MUSEUM LOLLAND-FALSTER

NÅR NATUREN SLÅR FRA SIG

INTRODUKTION TIL LÆREREN

På Stiftsmuseet i Maribo handler udstillingen STORM om stormfloden, som ramte Lolland og Falster den 13. november 1872. Den fortælles med autentiske øjenvidneberetninger, som blev indsamlet kort tid efter. Vi skal gøre opmærksom på, at det er dramatiske fortællinger, som kan virke voldsomme. Den introducerende udstilling HAV, handler om livet ved havet. Mennesker på Lolland har levet ved kysten gennem tusindvis af år – på godt og ondt, i liv og død.

Klimaforandringer og havniveaustigninger har stor indvirkning på, hvordan vi lever tæt på havet. De to udstillinger viser hvordan havet og naturen, rummer kræfter udenfor menneskets rækkevidde. Forandringer i klimaet har altid eksisteret og vil altid finde sted. Dækningen af klimaforandringerne har ofte et meget negativt skær. Nogle unge føler klimaskam eller -angst. Andre retter deres vrede mod ældre generationers handlinger (eller mangel på samme). Så spørgsmålet er ikke, hvordan stopper vi dem, men hvordan vi håndterer dem, når de kommer. Ved at se klimaforandringer i et historisk perspektiv kan vi skabe en mere konstruktiv debat frem for en debat baseret på skyld og klimaangst.

Inden besøget foreslår vi, at I arbejder med dette undervisningsmateriale i 1 til 2 lektioner, samt at I samler op efter museumsbesøget.

UNDERSVINGSMATERIALET

Undervisningsmaterialet fremstiller stormfloden 1872 og efterfølgende nedskrevne øjenvidne beretninger, samt perspektiver fra de store oversvømmelser i Tyskland i juli 2021. Formålet er at diskutere ofrenes oplevelser, naturkatastrofernes eftervirkninger, samt hvordan vi i fremtiden kan håndterer havniveaustigninger og stormfloder.

Sekundært inddrages baggrundsviden om, hvordan klimaet gennem tusindvis af år har ændret og formet vores landskab, samt hvordan mennesker gennem tiden har levet ved vores kyster med havet som nabo – på godt og ondt. Formålet er at give en forståelse af, at klimaet altid er i forandring, og mennesker altid har tilpasset sig.

Undervisningsmaterialet består af:

- Introduktion til stormfloden 1872
- Baggrundsmateriale om klima og landskab i stenalderen
- Baggrundsmateriale om livet ved kysten
- Spørgsmål til inden/efter besøget i HAV og/eller STORM
- Kildesamling med arbejdsspørgsmål

OM UNDERVISNINGSMATERIALET

MÅLGRUPPE	Grundskolen
KLASSETRIN	7 – 10 klasse.
FAG	Dansk, historie, natur/teknologi, samfundsfag
KOMPETENCEOMRÅDE	Kildeområde, kronologi og sammenhæng, sociale og kulturelle forhold, teknologi og menneske/samfund
LÆRINGSMÅL	Kildearbejde og historiske problemstillinger perspektiveret i nutidige dilemmaer, kronologi og sammenhæng
FØR BESØGET	I download undervisningsmateriale fra Museum Lolland-Falsters hjemmeside, som vi anbefaler, at I arbejder på inden.
UNDER BESØGET	I går på opdagelse i STORM og HAV
EFTER BESØGET	Sæt evt. tid af hjemme i klassen til at reflektere over besøget

INTRODUKTION TIL STORMFLODEN 1872

Den 13. november 1872 ramte en stormflod Lolland og Falster. I dagene op til havde en voldsom orkan presset store mængder vand ned gennem den vestlige del af Østersøen, ned mod Lolland og Falsters kyster.

Tidligt om morgenen den 13. november brød vandmasserne gennem de gamle diger, som i århundreder havde beskyttet de lavtliggende marker. En frådende højderyg af vand skyllede digerne væk, gærder og træer blev revet op, lerklinede vægge blev opløst, og skibe blev kastet op på land.

Det frådende hav slog først ind over Sydfalster og lidt senere Lolland. Med en vandstand på mere end 3 meter over dagligt vande druknede landet.

87 mennesker mistede livet den dag, og endnu flere mistede alt, hvad de ejede. Sidst på dagen løjede vinden af, og vandet trak sig langsomt tilbage. Men brøndene var fyldt af udrikkeligt saltvand, og et fint, hvidt lag sand var efterladt over øernes frugtbare jord.

Der er et før og et efter 1872. Det er den værste naturkatastrofe, der har ramt Danmark i nyere tid, men ud af katastrofen, ud af tabene og ødelæggelserne voksede et nyt landskab og nye muligheder.

”Lov om Digearbejder paa Lolland og Falster af 23. maj 1873” satte gang i Danmarks længste kystsikringsprojekt – et mægtigt system af diger, sluser og pumpestationer, der rakte fra Elkenøre til Gedser på Falster og fra Nakskov til Errindlev på Lolland.

Bag digerne udtørrede man fjorde, åer og bugter og skabte nyt landbrugsland. Gedser færgehavn blev bygget i stedet for den ødelagte naturhavn ved Gedesby, Bøtø Nor blev tørlagt, og øriget i Nakskov Fjord forsvandt og blev en del af det lollandske fastland.

Kobberstik fra stormfloden 1872.

Foto fra oversvømmelserne i Tyskland, juli 2021. Foto: BT.dk.

KAN DET SKE IGEN?

Stormfloden i 1872 var noget helt særligt. Den var ikke forårsaget af klimaforandringer, men af en ekstremt sjælden kombination af højvande og orkan, som hverken er set før eller siden.

Men de nuværende klimaforandringer øger risikoen for stormfloder, og det kan ikke udelukkes, at vi i fremtiden vil se stormfloder af samme voldsomhed som den i 1872.

Vi har i de sidste 150 år bygget tættere på kyster, havne og vandløb – vi sætter stor pris på udsigten over vandet, men det har også gjort os sårbare. Klimaforandringerne betyder blandt andet, at havniveauet stiger, og om bare 40-50 år vil vi opleve vandstande på mere end 2 meter over dagligt vande, som vi kender det i dag.

Den 14. juli 2021 ramte katastrofen Tyskland. Flere døgns ekstrem regn fik vandløb til at rejse sig til kæmpemæssige flodbølger, der skyllede gennem flere delstater. 184 mennesker mistede livet, og ødelæggelserne var så massive, at man endnu et år efter langt fra er færdig med oprydnings- og genopbygningsarbejdet.

Katastrofen i Tyskland er en påmindelse om, hvor sårbare selv højtudviklede samfund kan være for den slags begivenheder.

Stormfloden i 1872 er dermed ikke bare en fjern historisk begivenhed, men en meget aktuell påmindelse om, at når vi lever med vandet som nabo, er vi prisgivet naturens kræfter.

BAGGRUNDSVIDEN

Havet drager os. Det er på én gang åbent og hemmelighedsfuldt, det er roligt og vildt. Rigt på liv og eventyr, faretruende og ødelæggende.

Havet er den røde tråd, som forbinder fortid og nutid. Kysten det sted, hvor det nye og det gamle væves sammen. Her mødes stenalderens og nutidens mennesker om det, som altid har været et fælles vilkår for livet ved kysten: at havet giver og havet tager.

Gennem tusindvis af år har havet været både en ven og en fjende. Foto: Unsplash.com.

ET LANDSKAB I FORANDRING

Klima og landskab ved Rødbyhavn fra 12.000-4.000 f.v.t

Da Folketinget i 2009 vedtog, at der skulle bygges en tunnel mellem Danmark og Tyskland, blev det samtidig startskuddet til danmarkshistoriens største stenalderudgravning. Før byggearbejdet kunne gå i gang, skulle arkæologerne ud og undersøge de områder, hvor tunnel, motorvej og betalingsanlæg kommer til at ligge.

Udgravningerne har givet os mange fantastiske fund. Men udgravningerne har også givet os en stor viden om, hvordan landskabet har udviklet og ændret sig gennem tusindvis af år. Og om hvordan menneskene fulgte med og tilpassede sig dette landskab i konstant forandring.

Arkæologer fra Museum Lolland-Falster udgraver fund ved Rødbyhavn forud for byggeriet af Femern-forbindelsen.

Foto: Museum Lolland-Falster.

Rekonstruktion af landskabet ved Rødbyhavn, som det så ud for ca. 6000 år siden. Illustration: Museum Lolland-Falster.

DE SIDSTE RENSDYRJÆGERE – CA. 9800 F.V.T.

For ca. 12.000 år siden kom en lille flok jægere vandrede til Lolland. Det var rensdyrjægere, nomader, som fulgte rensdyrenes vandringer.

Set med nutidens øjne var det et fremmed landskab. Istiden var forbi, og isen havde trukket sig tilbage. Men klimaet var stadig koldere end i dag. Der var ikke mange planter, der kunne overleve her.

Det, rensdyrjægerne så, var en ødemark, så langt øjet rakte. Det var en tundra uden træer eller

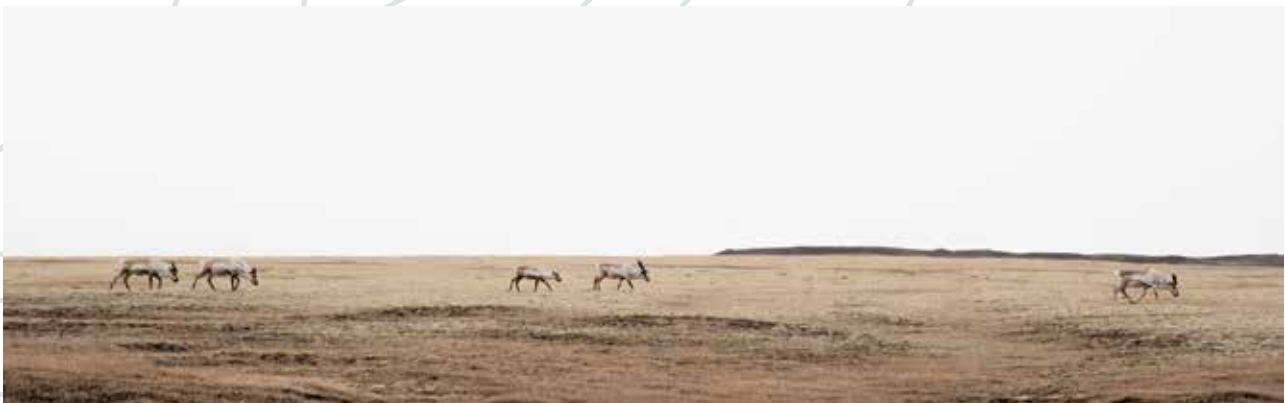
Kort over Nordeuropa, som det så ud for ca. 12.000 år siden. Hverken Østersøen eller Storebælt fandtes, og Danmark var landfast med Tyskland og England. Kort: EPHA.

buske. Her kunne vinden suse uhindret hen over de store vidder. Tundraen fyldte hele horisonten. Jægerne havde gået tørskoet fra Nordtyskland til Lolland. Den nærmeste kyst lå mange hundrede kilometer væk – på østkysten af nutidens Bornholm.

Den lille flok rensdyrjægere har efterladt de tidligste spor efter mennesker, som er fundet ved udgravningerne. Det er en lille boplads. Der blev fundet 12 pilespidser, nogle få skrabere og stikler – typiske redskaber for rensdyrjægerne. Derudover fandt man en del flintblokke og flintaffald, som viser, at jægerne har fremstillet og repareret deres våben på stedet. Nogle brændte knogler vidner om en vellykket jagt, men desværre kunne knoglerne ikke artsbestemmes.

Rensdyrjægernes besøg var kort. Så er de rejst videre i kølvandet på deres byttedyr. De var nogle af de sidste rensdyrjægere i Danmark. For ca. 10.500 år siden var klimaet begyndt at blive varmere, og rensdyrene vandrede længere nordpå, hvor det stadig var koldt.

Rensdyrjægerne forsvandt med dem, men efterhånden kom nye folk til. Og denne gang bosatte de sig permanent.

For ca. 12.000 år var landskabet på Lolland og Falster en tundraslette uden træer eller buske. Foto: Unsplash.com.

SKOVENS FOLK – CA. 8000 F.V.T.

Klimaet var blevet varmere, men Østersøen fandtes ikke endnu. Til gengæld var de store urskove begyndt at brede sig. Det varmere vejr betød, at træer som hassel, eg og elm indvandrede. Skoven blev brudt af åer og store søer.

I dette landskab finder vi igen spor efter stenalderens mennesker. Det var jægere fra Maglemosekulturen, som nu slog sig ned. Arkæologerne har kun fundet

spor efter en enkelt boplads fra disse mennesker ved Rødbyhavn. Den var ikke velbevaret, for dannelsen af fjorden betød, at bopladsen senere blev oversvømmet og ødelagt. Men sporene efter jægerne dukker op flere steder i området. Især deres pilespidser – kaldet mikrolitter – er fundet i større antal, men endnu er vores viden om Maglemosekulturen øst for Rødbyhavn sparsom.

Kort over Nordeuropa som det så ud, da Maglemosekulturen bosatte sig. Havniveauet er blevet højere, men Danmark er stadig landfast med Tyskland og England. Kort: EPHA.

HAVETS FOLK – CA. 5000 F.V.T.

Klimaet fortsatte med at blive varmere. Det sidste store isskjold i Nordamerika

kollapsede og førte enorme mængder ferskvand ud i verdenshavet, hvilket resulterede i en kraftig havstigning. Omkring 5000 f.v.t.

nåede havniveauet i Østersøen et så højt niveau, at vandet trængte ind i de lavtliggende områder omkring Rødbyhavn.

Den store slette mellem Lolland og Tyskland blev oversvømmet.

Her ved kysten bosatte jægere fra Ertebøllekulturen sig. Indlandet var dækket af den uigennemtrængelige urskov, men her ved kysten var landskabet mere

åbent. Det var et rigt land, Ertebøllejægerne levede i. Havet var fyldt af fisk, skaldyr og havpattedyr. I skovene levede blandt andet kronvildt, rådyr og vildsvin, og der var masser af hasselnødder, bær, frugter og urter. Klimaet var lunt og fugtigt.

Sommertemperaturerne var 2-3 grader højere end i dag.

Jægerne fra Ertebøllekulturen flyttede stadig rundt mellem bopladser, selvom territorierne nok var blevet noget mindre, end dengang rensdyrjægerne vandrede omkring. Om sommeren boede man ude ved kysten, mens man om vinteren flyttede længere ind i landet.

Kort over Nordeuropa, som det så ud for ca. 7000 år siden. Vandstanden var højere end i dag, men derudover kan vi genkende nutidens Danmark. Kort: EPHA.

DE FØRSTE BØNDER – CA. 4000 F.V.T.

Omkring 4000 f.v.t. ændrede landskabet sig igen. Denne gang var det ikke kun klimaet, der spillede ind. De første bønder begyndte at sætte deres spor i landskabet. Bønderne trak deres bopladser længere væk fra kysten. De fældede urskoven og brændte skovbunden af for at gøre plads til deres marker, gårde og husdyr.

Fra nu af begyndte landskabet at ligne det, som vi kender i dag. I tusindvis af år havde naturen bestemt, hvor mennesker boede, og hvad de levede af, men nu begyndte et langvarigt forsøg på at tæmme naturen. Man forsøgte at få naturen til at tilpasse sig menneskenes behov - ikke omvendt.

Omkring 4000 f.v.t. begyndte man at dyrke korn og holde husdyr. Bønderne fældede urskoven for at gøre plads til marker og bopladser.
Foto: Unsplash.com.

LIVET VED KYSTEN

Havet har formet Lollands historie siden de første stenalderfolk slog sig ned ved kysterne. I tusindvis af år har havet spillet en vigtig rolle som spisekammer og arbejdsplads.

I Danmark har livet ved kysten altid været lig med at have flere erhverv. Man måtte tænke kreativt og være fleksibel. Fiskeri var hovederhvervet, men man kunne ikke forsørge en familie med det alene. Man kombinerede derfor fiskeriet med en lang række andre aktiviteter, der gav mad på bordet og penge på lommen.

I stenalderen handlede det især om mad. Man drev strandjagt på fugle, samt hav- og landpattedyr. Man indsamlede bær og frugter, rødder og andre spiselige planter. Senere kom også korndyrkning og husdyrhold til.

I nyere tid skulle der også tjenes penge. Derfor kombinerede man fiskeriet med at samle tang, der blev brugt til fyld i madrasser, og grave sand, som kunne sælges videre. Ofte havde man også fyrtårnstjeneste og hjalp til ved bjærgninger af forliste skibe.

I udstillingen HAV på Stiftsmuseet i Maribo kan I sammenligne fiskeredskaber fra stenalderen med nogle fra nyere tid. Foto: Museum Lolland-Falster.

DEN BARSKE KYST

Livet ved kysten kunne være råt og barsk. Når elementerne rasede, indså man, at det havde sin pris at bo tæt ved havet.

Stormfloder oversvømmede marker og enge og gjorde jorden salt og ufrugtbar. Bølger tog fiskeredskaber og skyllede både til havs.

Alt, hvad man havde bygget op, kunne ødelægges på én enkelt, stormfuld nat.

Stormene betød også, at kysten eroderede. Kystlinjen rykkede tættere og tættere på huse, marker og husdyrenes indhegninger.

I stenalderen forlod beboerne deres bopladser ved kysten i takt med, at vandet steg. Nogle gange kunne de vende tilbage nogle generationer senere. I andre tilfælde forsvandt den gamle kyst i havet, og man måtte flytte længere ind i landet.

I nyere tid flyttede man kun sjældent væk fra havet. Man blev og kæmpede. Man byggede sine huse på små høje, så højvande og stormfloder ikke skyllede dem bort. Og man udnyttede, at havets rasen kunne give ekstra indtægter, når skibe forliste langs kysten og skulle bjærges.

Livet ved kysten kunne være råt og barsk.
Foto: Unsplash.com.

LIVET VED KYSTEN – NU OG I FREMTIDEN

Kysten og havet har i årtusinder spillet en afgørende rolle for menneskene på Lolland. Igennem årene har vi mennesker lært at tilpasse os havets kræfter, kæmpet mod havet og ændret vores kystlandskaber. Vi har bygget diger og kystsikring for at mindske risikoen ved at bo tæt ved vandet.

Men vores levevis har også påvirket havet. Især i løbet af de seneste 50-100 år har overfiskeri og forurening påvirket havene negativt.

Siden 1850 er det globale havniveau steget med 24 cm, og man anslår, at havniveauet vil stige mellem 50 og 75 cm frem mod år 2100. Det er en virkelighed, som vi må og skal forholde os til. Men hvad er den bedste løsning?

Hvordan skal vi i fremtiden leve med, af og ved havet?

I dag har vi bygget høje diger, som skal beskytte os mod havet. Men er det nok? Hvordan skal vi i fremtiden leve ved og med kysten? Foto: Pexels.com.

FØR BESØGET I HAV

Nu skal I besøge udstillingen HAV på Stiftsmuseet i Maribo.
I udstillingen er der en afstemning med 3 spørgsmål:

”Stenalderens fiskeri, hvor man kun fiskede det, den enkelte havde brug for, var bæredygtigt. Lad os gå tilbage til det for at stoppe overfiskeri!”

”I stedet for at kystsikre og kæmpe mod havet bør vi mennesker bosætte os steder, hvor vandet ikke er så stor en trussel og i stedet give de kystnære områder tilbage til naturen.”

”Havenes sammensætning, dyreliv og temperaturer har altid ændret sig, og forandringer er naturlige. Vi skal derfor ikke gå i panik over havenes tilstand, men blot blive bedre til at tilpasse os de nye forhold.”

- Vælg 2 ud af 3: Hvilke udsagn er du mest enig i?

FØR BESØGET I STORM

Nu skal I besøge udstillingen STORM på frilandsmuseet De Gamle Huse i Maribo.

Tal om:

- Var der noget man kunne have gjort for at undgå, at stormfloden blev en så stor katastrofe?
- Hvad kan vi lære af det i forhold til fremtidens klimaforandringer og havvandsstigninger?

ARBEJDSSPØRGSMÅL TIL UNDERVISNINGSMATERIALE

Der har altid fundet klimaforandringer sted. Selvom de nuværende klimaforandringer er blevet forstærket af menneskers forurening, så ville vi på et eller andet tidspunkt blive ramt af klimaforandringer.

Læs eller gennemgå teksten 'Et landskab i forandring'.

Følg derefter linket:

www.dingeo.dk/kort/searise/

og flyt slideren til:

- 10 cm (i dag)
- 350 cm (maximal vandstand ved Stormfloden i 1872)
- 600 cm (maximal vandstand for ca. 6000 år siden)
- Diskuter forskelle og ligheder på ved de forskellige vandstande
- Hvor er risikoen for oversvømmelse størst i dag?
- Et det de samme steder som i 1872?
- Hvis du skulle bygge en by fra bunden på Lolland eller Falster, hvad ville du tage højde for, og hvordan ville du indrette den?

KILDE
MATERIALET

STORMFLODEN 1872

Læs de to kilder. Svar på følgende spørgsmål:

- Hvilke typer af kilder er der tale om?
- Diskuter forskelle og ligheder i de to øjenvidneberetninger
- Diskuter forskelle og ligheder mellem de to naturkatastrofer
- Sebastian Tetzlaff fik konstateret PTSD efter oversvømmelsen. Der var ingen, som fik en diagnose efter stormfloden i 1872 – hvorfor ikke?

KILDE 1. ØJENVIDNEBERETNING FRA STORMFLODEN 1872

Fortælleren her er hr. lærer Petersen fra Gedesby. Under stormfloden opholder han sig i skolen i Gedesby, hvor han og en del andre mennesker har søgt tilflugt. Skolen ligger nemlig højt i landskabet, og selvom de må søge op på loftet for at undgå vandet, så er de ikke i fare. Fra gavlvinduet på skolens loft kan lærer Petersen følge begivenhedernes gang.

Lidt vest for Jens Smeds bolig og med en vej imellem lå Hans Landers hus. Denne mand, der næsten var tre alen (188 cm) høj, var 55 år gammel. Han havde i fjor ved et ulykkeligt fald fået et så voldsomt slag i hovedet, at han til sine tider var noget sanseløs. Søndagen forud for den 13. november var han ovre hos mig, og i samtalens løb ytrede han blandt andet: "Det var bedre, om jeg dengang var gået bort, thi jeg bliver dog aldrig rigtig rask mere." Ak, alt for snart skulle han gå bort!

Om morgenen, da vandet nåede hans hus, havde han travlt med at bringe sine kreaturer i sikkerhed. Noget efter var han afskåret fra skolen ved en mellemløbende vej, der ligger noget lavere. Han og kone samt datter begav sig over til et hus ved den modsatte side, der lå noget højere, men da han havde bragt sine kvinder i nogenlunde sikkerhed, mente han, at han endnu kunne gå tilbage og bringe nogle flere sager

op på loftet. Men inden han blev færdig hermed, kunne han ikke komme bort fra huset.

Dette hus lå nu næsten lige for vores gavlvindue, og vi kunne derfor ikke undgå det skrækkelige syn, som nu snart skulle fremstille sig for os.

Først troede jeg, at huset var forladt, men min ældste påstod rigtignok, at folkene var deri. Desuden gjorde han forskellige forslag til forsøg på at redde. Nu faldt den ene halvdel af huset. Den anden halvdel ravede endnu en kort tid og fulgte da bagefter.

Hidtil havde jeg ingen kunnet se, men som ved et trylleri stod Hans Lander i sin fulde højde lige for vores øjne i den øjensynligste dødsfare. Vi tænkte atter alvorligt på at redde, så meget, som vi på mandens adfærd måtte antage, at hans familie delte skæbne med ham, thi han arbejdede i ruinerne som for at trække noget frem. Men vi måtte opgive ethvert forsøg på at redde den ulykkelige, idet det var os klart, at det ville være at gå den visse død i møde til ingen nytte.

Tænk dem engang, hvilken hjerteskrærende tilstand. Offeret stod ikke hundrede alen [60 meter] fra os midt i byen og ved højlys dag, og dog var redning umulig, uagtet vi var mange mennesker og vist alle besjælet af den bedste vilje til at hjælpe.

Et kvarters tid stod den ulykkelige og rev i ruinerne, hvorfra bølgerne hvert øjeblik løsrev og bortførte stykker. Til sidst satte han sig ned og foldede sine hænder. Jeg har set megen nød. Jeg har set medbrødre segne på slagmarken, og jeg har set krigens ofre vande sig på smertenslejet, men intet af disse optrin er gået mig så nær til hjertet. Jeg kunne ikke udholde synet. Jeg gik bort fra vinduet, og da jeg lidt efter sneg mig derhen, var alt forsvundet. Man havde hørt Hans Lander skrigende, da han drev forbi et andet hus, hvor folkene også lå i dødsangst på loftet. Siden blev hans lig trukket frem af ruinerne i nærheden af Peder Skippers enkes hus, hvilket var halvt nedfaldet.

KILDE 2. ØJENVIDNEBERETNING FRA OVERSVØMMELSEN I TYSKLAND 2021

Den 14. juli 2021 blev et stort område i Tyskland og Belgien ramt af massive mængder regn, som fik vandløb til at rejse sig til kæmpestore flodbølger. 184 mennesker mistede livet. Sebastian Tetzlaff overlevede, men mistede sin svigermor. I januar 2022 blev han interviewet til DR-programmet Horisont.

Sebastian Tetzlaff står i forteltet til sin campingvogn og laver morgenkaffe. Han har sovet dårligt. Igen.

- Jeg hører stadig min svigermors skrig hver nat, siger han i denne uges Horisont om de mareridt, der har forfulgt ham lige siden den 14. juli 2021.

Der er gået et halvt år siden den skæbnesvangre sommerdag, hvor flere døgn ekstrem regn fik vandløb til at rejse sig til kæmpemæssige flodbølger – frem for alt i Tyskland. I delstaterne Rheinland-Pfalz og Nordrhein-Westfalen mistede 184 mennesker livet. 11 af dem døde i byen Dernau ved floden Ahr.

Én af dem var Sebastians svigermor, Hedwig. Hun druknede, fordi vandet fra floden steg så hurtigt og ubønhørligt i Dernaus gader, at mange blev fanget i deres hjem.

- Jeg prøvede at komme over til hende ved at klatre over mit og naboens tag. Men så kom jeg til en 3-4 meter bred indkørsel, hvor jeg ikke kunne springe over. Jeg er jo for pokker ikke Superman eller Spiderman, sukker Sebastian.

Og man kan mærke, at han bebrejder sig selv. For han var ude af stand til at redde sin svigermor. I stedet måtte han se til fra distancen, mens de brusende vandmasser nåede så højt op, at hendes råb om hjælp forstummede.

Sebastian Tetzlaff har fået konstateret PTSD og været i psykologisk krisebehandling efter sine oplevelser i katastrofenatten.

Link til den fulde artikel:

www.dr.dk/nyheder/udland/overlevende-efter-tyske-oversvoemmelse-kaemper-med-traumer-jeg-hoerer-stadig-min

EKSTRA KILDE:

"Jens Hansens kone var på nippet til at gå fra forstanden, efterhånden som hendes børn blev trukket frem af dybet, der gjorde dem ukendelige for andet end moderens øje. Hun kastede sig over dem, tørrede ansigter med sine hænder og klæder, kyssede dem på mund og pande og overøste dem med de ømmeste navne, idet hun troede at kunne kalde dem til live igen. Mit hjerte var bristefærdigt, da hun på sine knæ og med foldede hænder bad mig om, at hun måtte blive hos dem i kirken om natten. Jeg tillod det naturligvis ikke, men måtte anvende dels overtalelse og løfter og dels lempelig magt for at få hende ud og få kirkedøren i lås. I flere dage vandrede hun omkring som en hvileløs skygge, først da vi den 20. havde bragt graven sin rige høst fra oversvømmelsens mark, først da blev det bedre med den nedbøjede moder."

Tror du, at Jens Hansens kone i dag ville være blevet diagnosticeret med PTSD?

KILDEMATERIALET

MUSEUM LOLLAND – FALSTER

KAN VI TÆMME HAVET?

Stigninger i havniveauet er en realitet, som vi må forberede os på. Både Lolland og Guldborgsund kommuner har udarbejdet klimatilpasningsplaner, hvor man har udpeget særlige risikoområder og beskrevet, hvad man kan og/eller skal gøre.

Det er ikke noget nyt, at man fra myndighedernes side laver regler, love og vejledninger til borgerne i Danmark om forebyggelse af oversvømmelser.

LÆS KILDERNE OG SVAR PÅ FØLGENDE SPØRGSMÅL:

- Hvilke typer kilder er disse?
- Hvilke klimatilpasningsstrategier viser digeloven af 1873?
- Hvilke klimatilpasningsstrategier viser Guldborgsund og Lolland kommuners klimatilpasningsplan?
- Diskuter forskelle og ligheder mellem digeloven af 1873 og de to klimatilpasningsplaner

KILDE 3. UDDRAG AF DIGELOVEN AF 1873

VI CHRISTIAN DEN NIENDE, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, Gjøre vitterligt: Rigsdagen har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende Lov:

§ 1

Regjeringen bemyndiges til paabyde Anlæg af et Dige mellem Elkenøre og Gjedser paa Falsters Østkyst af indtil 12 Fods Høide over daglig Vandstand samt af et Dige af samme Høide i en Udstrækning, som nærmere bestemmes af Indenrigsministeren, langs Lollands Vest- og Sydkyst.

§ 2

Den Del af Udgifterne ved hvert af disse Anlæg, som ikke bæres af Staten eller Amtskommunen, paalægges de Eiendomme, som ved disse Anlæg beskyttes mod Oversvømmelse af Havet, og udredes af vedkommende Eiere og Brugere.

Link til hele lovteksten:

<https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1873/69>

KILDE 4. UDDRAG FRA GULDBORGSUND KOMMUNES KLIMATILPASNINGSPLAN

Det er ikke alle oversvømmelseshændelser, det er muligt at forebygge imod og ej heller er det økonomisk rentabelt. Derfor er der nogle oversvømmelser, som vi i fremtiden må acceptere, kommer til at forekomme i hyppigere grad end tidligere. Når det er sagt, kan vi alligevel gøre en del for at minimere omkostningerne ved de ekstreme hændelser ved at indtænke klimaændringerne i nye projekter og ved at lede vandet væk fra vitale værdier, såsom industri, beboelse, institutioner m.m.

KILDE 5. UDDRAG FRA LOLLAND KOMMUNES KLIMATILPASNINGSPLAN

Med klimatilpasningsplanen har vi skabt et udgangspunkt for at imødegå oversvømmelser i Lolland Kommune. Det er ikke alle oversvømmelser, som det er muligt – eller økonomisk forsvarligt – at forebygge. Men ved udpege de mest udsatte områder og inden for disse gennemgå de mest sårbare elementer, kan planen danne grundlag for nødvendige tiltag. Vi kan lede vandet væk fra eksisterende værdier såsom industri, beboelse, institutioner, kulturminde o.lign. og vi skal indtænke klimaændringerne i nye projekter og planer.

ER DU BANGE FOR KLIMAFORANDRINGERNE?

Det er nemt at føle sig utryk, når medierne taler om klimaforandringer. Hvad vil der ske? Hvor rammer det? Vil det gå ud over mig? Hvordan ser fremtiden ud? Det er normalt at bekymre sig, men for nogle tager bekymringerne overhånd. De kan ikke tænke på andet, og det kan have store konsekvenser for deres sociale liv, skolegang eller arbejdsliv.

Læs kilden og svar på spørgsmålene:

- Hvilken type kilde er dette?
- Kan du genkende klimaangst?
- Hvad tænker du, at man kan gøre for at håndtere klimaangst?

KILDE 6. KLIMAANGST KORT FORTALT

Klimaangst er et forholdsvis nyt fænomen og (endnu) ikke en del af vores diagnosesystem, som beskriver psykiske lidelser. Der bliver dog talt og skrevet en del om det, da det er et fænomen, der både udbreder sig i medierne og i henvendelser til psykologer.

Klimaangst henviser til en angstproblematik, hvor en person bliver så bekymret og bange for klimaforandringer, at det overtager det meste af personens fokus i hverdagen. Som ved andre angstlidelser findes det i forskellige sværhedsgrader, men fælles for dem er, at det bliver omsiggribende i forhold til tanker, opmærksomhed og adfærd.

En person med klimaangst vil bruge mange timer dagligt på at bekymre sig om klimaet. Samtidig vil der blive brugt lang tid på at undersøge og læse om emnet, tale om emnet, og meget af ens adfærd og prioriteringer vil omhandle angsten for klimaforandringer. Samtidig vil personen med klimaangst blive forpint i en grad, så det hæmmer livsudfoldelse og livskvalitet.

Link til den fulde artikel:

<https://altompsykologi.dk/2020/07/hvad-er-klimaangst/>

KILDEMATERIALET

MUSEUM LOLLAND-FALSTER